

Pilt
ja
Sõna

6 JUUNI
1966

Tee viib Esto-Sadokki.

VILJALINE MÄGIKÜLA

Kui esimesed kreeka asunikud ületasid Kaukaasuse peaheliku, nägid nad punakat lagendikku. Orgu katvad sõnajalad olid sügise embuses närbunud ja nii saidki nad mägi-paradiisi ristisadeks. Viljapuudesse ja kastanitesse uppuv Punane Lage on sõlitanud selle nimetuse oma kolonistide vaprast teekonna mälestuseks. Valgepäised mäed valvavad orgu, tema inimesi, nende tööd ja toimetusi.

60 aastat tegemist

Eestlaste algkodu olnud kuskil Euroopa ja Aasia vahemail. Seal tulnud nad päris-kodu rajama Läänemere äärde.

Hemingway kirjutab, et ta ei tea maailmas linna, kus poleks kahte eestlast.

Geograaf Jefremov jutustab raamatus „Mööda Mustamere-maa mööda“: „Taga kihutatud maapuudusest ja püüdest vabandada balti parunite ikke alt hulkusid mööda Venemaad „töötatud maa“ otsingul eesti talupoegade saadikud.“ Ja nii nihkus osa eestlaste päris-kodu Läänemere äärest Musta mere äärde. Sest siin oli vaba maad. Ja polnud paruneid.

„Osa neist valisid välja kohad Põhja-Kaukaasias – Mineralnõje Vodõ ja Teberda lähistel. Teised

ületasid Kaukaasia peaheliku ja asusid kreeklaste naabrusesse, 4 kilomeetrit ülespoole mööda Mzõmta jõge. Nii sündis seal 1886. aastal eesti küla – Esto-Sadok (Eesti Aiake). Kujunes kahe kauge rahva – kreeklaste ja eestlaste esindajate ebatavaline naabus,“ kirjutab Jefremov eesti küla tekkimisest Punasele Lagedale.

Esimesed asunikud tulid ratsa ja jalgsi üle mägede. Ühtki ühendusteed Punase Lagedaga siis veel polnud. Põllutööriistu ega mingisugust kraami ühes tuua polnud võimalik. „Elati puu-õõnsustes või telkide all, kuni hurtsikud ehitati. Toiduks oli metsloomaliha ja puuvili. Sarapuudest ja pirnipuudest oli siin kõige paremaid seltsisid, sest

Kaukaasia sõja lõpuni elasid siin tserkessid, kes osavad aednikud olid“, kirjutab Villem Buk 1913. aastal koguteoses „Oma maa“.

Ja oligi see enne mägilaste-tserkesside maa. Kuid pärast 60 aastat kestnud Kaukaasia sõja lõppu asustas Vene väejuhatus mägilased ümber tasandikule (1864. a.) Mägikülal jäid tüh-jaks. Esimesed katsed neid taas-asustada läksid tuhta. Siia toodi „vabastatud“ talupoegi Tuula ja Kaluuga alt. Aga võta näpust: tatar ei kasva, maa on kivine,

põõsad okkalised, loodus arusaamatu. Aasta-kaks elati ja anti jalgadele valu. Siis prooviti siia elama panna terveid abielus soldatite roodusid – sama tulemus. Lõpuks otsustati Läänemere-Kaukaasia asustada „muulaste-ga“ – kreeklaste ja armeenlaste-ga, kes massiliselt põgenesid Türgist repressioonide pärast. 5–6 aastat hiljem lisandusid neile eestlased. Nii sai endale paljude teiste Kaukaasia külade kõrval uued elanikud ka Punane Lage.

Hall kaukaaslane

Punase Lageda autahvilil vaatavad ühelt fotolt vastu targad silmad. Ilmekas, veidi väsinud nägu kõneleb paljudest eluaastast, headest ja karmidest aegadest, rohkest tööst, keskendusest, iseenese leidmisest. Lenini orden mehe rinnas kinnitab tema silmade ja näo kõnet. See on läti rahva poeg August Augstkaln, üleliiduliselt tunnustatud mesinik, Punase Lageda teenekaim mesindusmees, kelle õpilasi ja õpilaste õpilasi võib kohata küll Esto-Sadoki, Tšvižepse, Kepša või Monastõrka igas mesiaias. Ta pole iialgi tahtnud olla farmijuhataja, zootehnik või muu juhtiv töötaja. Aastakümneid on ta toimetanud mesilas, paranda-

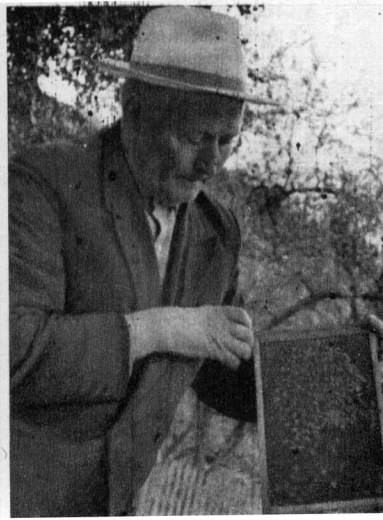
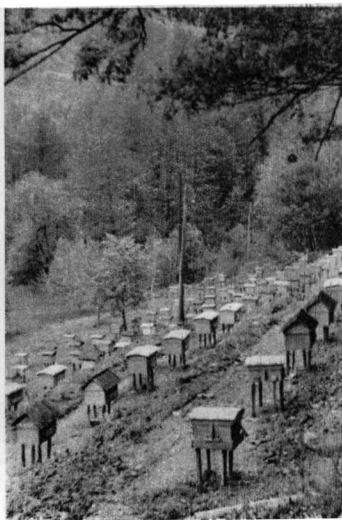
nud tõugu, kogunud mett, vaha ja mesilaseema toitepiima. Ta on alussammus, tugipost, vundament, kellele toetuvad teised tema kolleegid, kellest on saanud alguse tänapäeva Punase Lageda suur mesindus. Mesiniku väline puhtus on saanud tema väimuomaduseks ja tänapäevani töötab ta vaikselt kõrvalises mägikülal, hooldab ja aretab oma sõpru – halle kaukaaslasti.

Üks August Augstkalni õpilane, Jaagup Kersten elab Esto-Sadokis, külas, mis asetseb tormitseva Mzõmta jõele kaldal, otse rohelusse uppivate mägede jalamil. Selles maalilises paigas veedab Jaagup Kersten oma vanduspäevi, kuid sedapuhku ei saa

Kreeklaste kolm põlvkonda.

Mesiaed Esto-Sadokis. Mesindusveteran Jaagup Kersten.

Punaselts Lagedalt

öelda, et need päevad oleksid rahulikud. Sest Jaagup Kersten pole niisugune mees, kes saaks midagi rahuga teha. Isegi 45 aastat tagasi, kui tuberkuloos kukkus meest murdma, hakkas ta kirglikult ennast ravima. Ta võttis lehma ja püssi kaasa, läks suveks kõrgmäestiku alpiaasadele ja hakkas seal elama. Niipalju, kui lehm lüpsis, jäi noor Jaagup ära. Aga päevas tegi see välja oma 10 liitrit. Püss andis praeks linde ja loomi, hõre mägestikuõhk tegi kopsumahu suureks ja sügisel tuli ta mägedest alla, lehm käekõrval ja ihu tervisest pakatamas.

Kahekümnendate aastate lõpul innustus Jaagup Kersten niivõrd ühiskondlikust tööst, et muuks enam aega ei jätkunud ja majapidaminegi hakkas logisema. Aga kui kolhoosi organiseerimine tema õlgadele pandi, siis hoidis ta sellise kirega kõrvale, et sattus juba kahtlaste nimekirja. Ta varjas ennast mägedes, tegi läbi kõiksugu seklusid, põgenes püssimeeste eest. Ja kui segased ajad mööda läksid, ilmus ta jälle välja ning kukkus tööd murdma.

Aastat 16–17 tagasi, tookord, kui Esto-Sadokis oli eesti kolhoos „Edasi“, hakkas esimees suli tegema ja sahkerdama. Kus see Kersteni hinge mahtus, jumal hoidkul Kolhoosi üldkoosolek kestis hommikuni, Jaagup Kersten juhatas koosolekut ja pööratas kolmetunnise kõne maha. Ja seal pole midagi imeks panna, sest jutt tal jookseb. Tulemuseks oli, et esimees kadus oma kohalt nagu udu palava päikse käes. Niisugune kange jonniga mees on Jaagup Kersten.

Juba poole sajandi eest ehitas Jaagup Kersten oma esimese mesilastaru ja pidas tasapisi neid halle ja virke linde. Viisteist aastat tagasi hakkas ta Esto-Sadokis organiseerima aretusjaama. Suure innuga hankis ta August Augstkalnilt kogemusi, sukeldus ülepeakaela organisatsioonilisse töösse, võitles skeptikutega, kes naersid selle ettevõtmise üle, ja lõpuks suutis ta koos teiste entusiastidega asja ülesmäge viia. Ja siis sai üritus ootamtu tõi. Saraatovi mesinik Barabošin sai Punase Lageda rahva tööst teateid ja palus enesele mesilasi „seemneks“ saata. Selgus, et hal-

lid kaukaaslased on kesk-vene mesilastest palju usinamad. Sellest ilmus sõnum ajakirjas „Ptšelovodstvo“ ja nüüd enam ei antud hingerahu. Näudmisi hakkas saabuma igast kandist. Jaagup Kersten oli oma sõiduvees. Saadetised mesilastega hakkasid rändama Bulgaariasse, Poolasse, Rumeeniasse, Saksa Demokraatlikku Vabariiki, Prantsusmaale. Ja kõikjal tuleb Punasele Lagedale tänu sõnu suurepärase mesilaste eest. Sest hall kaukaasia kõrgmägede mesilane on hoopis eriline putukas. Tema suised on pikemad kui tavalistel mesilastel. Ta suudab koguda nektarit punaselt ristikut, lutsernilt ja ei põga ühtki õit. (Milline õnnistus oleks see meile, sest ristiku seemnesaagid tõuseksid sellise abimehe osavõtul kindlasti!) Karm kõrgmägestiku kliima on aastatuhandete jooksul muutnud ta vähenõudlikuks ja visaks. Ja nagu paljusid raskusi läbiteinud inimesedki, on hall kaukaaslane heasüdamlik.

Kuid nagu igal ajal, on ka heasüdamlikkusel oma piir. Kord toodi järjekordne partii mesilasi mägedest Punasele Lagedale. Koormat kandis pisut hajameelne ning kohmakas eesel. Ta rilvas kogemata puud ja perekastid purunesid. Ja kus siis läks märuliks lahti. Viu ja vopsi sadas lihtsameelse eesli turjale. Ei eesliil olnud enam aega, pani jooksu, ajajamees tema järel.

Sidekontoris parandati kastid ära, aga ega sellega veel seiklus lõppenud. Mesilased pandi Adleris lennukile, millega puhkajad Moskvasse tagasi pöördusid. Kogemata istus ühe kasti peale keegi korpulentne daam ja ... lõhkus selle. Ärritunud mesilased hakkasid reisijaid ründama. Need vehkisid kättega niipalju kui jaksasid ja jooksid paanikas mööda lennukit edasi-tagasi. Olukord muutus nii tõsiseks, et lendurid sooritasid Har-kovis hädamaandumise. Vaat siis veel – polegi see hall kaukaaslane nii heasüdamlik.

Kolhoos vaheldus sovhoosiga, sovhoos teise sovhoosiga ja aretusjaam nägi igasuguseid päevi. Pressiti peale: andke mett, mis te seal mässate oma aretusel. Jaagup Kersten põles sulaselgest vihast. Ta sõitis ja sõdis, võitles oma mesilaste eest sõduri moo-

di, käis läbi kümned instantsid, ajas asja. Komisjonid sõitsid kohale, tutvusid kohapeal tööga ja nii saidki Punase Lageda mesinikud enesele uue peremehe – Üleliidulise Mesindusinstituudi. Asjaajamiste kõrvall leidis Kersten aega töugu aretada, tegeleda mesilase toitepiima kogumise ja turustamisega (selleks tuli teha sõite küll Krasnodari, Moskvasse ja isegi Tallinna). Ja kogu sellel tööl oli vilja – mullu

tõusis mesilaste peaperede arv 4040-ni ja üksi toitepiima koguti 280 kilogrammi.

Nüüd on Jaagup Kersten pensioniraamatul. Tasapisi talitab ta oma isiklikus mesilas, aga kuld on tal kortsus. Sest mesindusinstituut ajavat asja sootuks valel põhimõtetel. Nüüd aga toodangut ja peab tõuaretust teisejärguliseks asjaks. Aga see ei mahu vana mesiniku südamesse. Ta peab plaani ...

Alpiaasadel

Käbi ei kuku kannust kaugele. Jaagup Kersteni tütar Klaara Nahkur on samuti mesinik ja tema abikaasa Bernhard Nahkur peab sama ametit.

Enne, kui Bernhard Nahkur jäädavalt orgu laskus, töötas ta 18 aastat kõrgmäestiku mesilas (kohaliku poeetilise kõnepruugi järgi mesias). Nüüd ta enam sinna tööle ei lähe, kuid süda kiskuvat sinna, kus alpiaasadel kasvab smaragdne rohi ja lugematud lilled tikivad kõige fantastilisemaid õievaipu.

Me tõmbasime koos Krasnodari „Priimat“ ja siis ütles Bernhard Nahkur: „Eh, poisid, tulge juunis ja ma viin teid mägedesse! Siis näete ise alpiaasu ja, kui kannatust jätkub, ka loomi. Tulge!“ Ja ta räägib, kuidas mägiojad pressivad end üles forellid. Sul tarvitseb vaid pista õnge otsa mesilaselarv, kinnitada nõõri külge tubli tinapomm ja kogu see kupatus karestiku alla auku visata. Kala leiab ise sööda ja paari tunni jooksul loobid oma 60–70 kala panni peale. Kõrgmägestiku mesinikud söövad niisugust hõrgutist, millest luksustorani maiasmokast kunde ei oska undki näha.

Aga talv on mägedes karm. Mesinikud liiguvad siin ringi suuskadel, mis on tehtud mehe ja tema seljakoti kaalu arvestades nii-nii pikad, nii-nii laiad ja kaetud nahaga, et poleks tagasi-libisemist. Tuisud keerutavad kokku mitmemeetriseid lumehangi ja pakane pöörab täie registri. Seal peab mees olema, et vastu pidada.

Inimene on seal loodusega silm-silma vastu. Ta võib kohata metsaisandat – musta kaukaasia karu, väiksevõitu ja aravere- list looma. Juhtub, et inimese lippab ühte külge, karu teise. Kes läheb mägedesse hulkuma (loomulikult püssita, sest siin on looduskaitseala) peaks siiski igaks juhuks meenutama polaaruurija Amundseni lauset, mis, tõi küll, on öeldud valgete karude kohta:

„Ma tean hästi, et polaarkaru inimest ei puutu, kuid ma pole kunagi kindel, kas karu seda teab.“

„Aga kui te kastaneid tahate proovida, poisid, siis tulge oktoobris, ja ma teen teile niisugused road, et sõtte ennast hai-

geks,“ teeb Bernhard Nahkur selle jutu sisse. Kohalikud elanikud koguvad puudelt mahavari- senud söödava kastani mune, keedavad ja küpsetavad neid ning teevad muud sada imet. Peale selle jahvatatakse neid ja siis saavad osa ka sead.

Just enne seda nägime metsa- serval kooserdamas tumedaid sea moodi elukaid. Et nad mets- sead polnud, seda reetsid kolme- nürksed rangid sea kaelas. Nad olid nii kõhnad, et tekkis mõte, milleks küll sihukesil vigureid üld- se peetakse. Bernhard Nahkur seletas asja ilusti ära.

Eestlased pidavat sigu pidama ikka vana kombe järgi. Teised rahvad aga teevad nii, kuidas juhtub. Mõned nuumavad aediku- kus, teised aga panevad notsu- le tustima ei pääseks ja lasevad lojuse iseteenendamise peale. Suvel hoiab siga enesel hinge sees, sügiseks aga nuumab ta end ise ülesse ja näärdeks on pütt liha täis, ilma et oleks tarvis olnud seale suutäitki süüa anda.

Niimoodi me vestlesime, kui orgu laskus juba videvik ja pilve- pard valgepäise Aibga ümber püüdis viimaseid päikesekiiri. Mä- gede jalameid kattev mets hak- kas riietuma halli öösärki. Me vaatasime- vaatasime ja ei jõud- nud kuidagi ära vaadata seda ilu, mida nii külluslikult välja priis- kas Punane Lage. Surusime kätt ja läksime, kõrvus ikka veel kut- se: „Eh, poisid, tulge juunis ...!“

Bernhard Nahkur.

Vaade Punasele Lagedale.

Ahtsu mäekitsus.

VAIKIV KUTSE

„Vaatan mägede poole tagasi ja näen valendavat lund nende harjal. Ja juba ahvatlevad nad jällegi: nii suured, kindlad ja rahulikud on nad. Näeksin nagu budha usu tarku ja pühi mehi istumas, valgete juustega ehitult. Kõik liigub, muutub, jookseb, tõttab ja tunneb kärsitust, aga targad jäävad väeramata rahulikuks, sest nad teavad, et kõik läheb mööda.”

Nii kirjutas Tammsaare 1912. aastal, meenutades lahkumist Punaselt Lagedalt, kus ta ennast ravis.

See on mägede kutse.

Kes siin käinud, seda jääb alati kutsuma ka tee Punasele Lagedale.

Eestlased ja kreeklased tulid siia ida poolt, üle Kaukaasia peaaHELiku.

Veidi hiljem, 90-ndail aastail hakati Musta mere kaldale ehitama maanteed. 1891. aasta nälg ajas siia odavat tööjõudu. Ehitajaid hukkus sadade kaupa päevas, neid asendasid uued. Nii valmis tee Novorossiiskist Suhhumi, kibeda hüüdni-mega „Näljatee“.

1897. aastal hakati insener Konstantinovi juhtimisel ehitama teed Adlerist Punasele Lagedale. 33-ndal kilomeetril Adlerist – Ahtsu mäekitsuses – muutub magistraal peadpööritava maaliiseks.

Tee kulgeb siin mööda kitsast piki kaljuseina raiatud karniisi. Ja siis on korraga ees ummik. Üks kalju jäi murdmatuks. Hiiglasliku tööga murti kõrvalt läbi mäe 100-meetrine tunnel.

Legend räägib, et iga sammu all Ahtsu mäekitsuses on laip. Nii palju hukkus ehitajaid, enamikus türgi sõjavange. Kõik nad päris endale kuristikus vahutav Mzõmta.

Hukkus ka insener Konstantinov. Kivi kukkus talle pähe. Ta on maetud ligipääsmatu mäe tippu teinepool Mzõmtat.

Punase Lageda poole sõites võib tunnelist väljudes näha mälestussammast, nelja meetri kõrgust figuraalkompositsiooni. Kiri „1920. aasta. Nõukogude võimu eest“ meenutab kodusõda.

Punasel Lagedal oli Nõukodude võim. Ootamatult ilmusid ühel päeval mägedest valge kindrali Fostikovi väed, püüdes pääseda Musta mere äärde, et ühineda kindral Wrangeliga. Väike garnison asus kaitslele Ahtsu mäekitsuses.

Tänu reeturile jõudsid valged mööda mägirada kaitsjate selja taha. 20 ellujäänud haavatud punaarmeelehel raiuti pead saabliga otsast ja nad heideti Mzõmta kuristikku. Vaid ühel neist, Kirill Gussevil, õnnestus ise alla hüpata seltsimeeste kehadele. Ta jäi ainsana ellu ja elab praegugi Lesselidzes.

Kaukaasia ilu, millest laulis Lermontov, kasteti taas verega.

Ag a tee mäeküljel, kust üksainus samm viib lõpmatusse, vaikib. Lugusid sellest teest teavad elanikud, eestlased ja kreeklased.

Vaikib ja kutsub. Nagu mäedki igilumest krooni all.

H. TREIMANN
A. VIST

